

них на самого себе, що складається з пізнавального, емоційного та оцінно-вольового компонентів.

Виокремлено такі критерії дослідження образу "Я" дитини старшого дошкільного віку: складність, узгодженість, рівень самостійності при його формуванні та емоційна забарвленість.

Окреслено рівні образу "Я" та охарактеризовано низку типів образу "Я", властивих дітям старшого дошкільного віку (складний центрований, складний різноплановий, спрощений нерозвинений, спрощений фіксований, узгоджений стійкий, пошуковий, хаотичний, тотально позитивний, аргументовано позитивний, ситуативно негативний, побудований на запереченні оцінок інших, сформований самостійно з елементами запозичення, навіюваний стійкий, переважно навіюваний мінливий)

Використання запропонованої типології при дослідженні образу "Я" певної дитини дозволить більш чітко визначитися з основними напрямками психологічного супроводу цієї дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белобрыкина О.А. Диагностика развития самосознания в детском возрасте / О.А. Белобрыкина. – СПб. : Речь, 2006. – 320 с.
2. Истратова О.Н. Психологическое тестирование детей от рождения до 10 лет / О.Н. Истратова. Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 317 с.
3. Лисина М. И. Психология самопознания у дошкольников / М. И. Лисина, А. И. Силвестру. – Кишинев:Штиинца, 1983. – 111 с.
4. Петровский А. В. Быть личностью / А. В. Петровский. – М. : Педагогика, 1990. – 112 с. : ил. – (Б-чка Детской энциклопедии "Ученые – школьники").
5. Співак Л. М. Діагностика і корекція "Я-концепції" молодших школярів з низьким рівнем навчальних досягнень : навч. посіб. [2-е вид.] / Л. М. Співак. – К. : Каравелла, 2011. – 224 с.
6. Урунтаева Г.А. Практикум по детской психологии : [пособие для студентов педагогических институтов, учащихся педагогических училищ и колледжей, воспитателей] / Г. А. Урунтаева, Ю. А. Афонькина / под ред. Г. А. Урунтаевой. – М. :Владос, 1995. – 291 с.
7. Фурман А. В. Психология Я-концепции: навч. посіб. / А. В. Фурман, О. Є. Гуменюк. – Львів : НовийСвіт-2000, 2006. – 360 с.

УДК 159.9

АНАЛІЗ СТАНУ ДОСЛІДЖЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ ВІКТИМІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Тарасенко Н.В.

У статті представлено результати теоретичного аналізу стану дослідженості проблеми віктимізації сучасної молоді. Розглянуто деякі підходи до трактування основних віктимологічних категорій, до вивчення

умов та чинників становлення віктимної поведінки в юнацькому віці; запропоновані рекомендації щодо напрямів та заходів профілактики віктимної поведінки та попередження віктимізації представників цієї вікової групи.

Ключові слова: віктимологія, жертва, віктимність, віктимна поведінка, віктимізація, чинники віктимізації молоді.

В статье представлены результаты теоретического анализа состояния исследованности проблемы виктимизации современной молодежи. Рассмотрены некоторые подходы к трактовке основных виктимологических категорий; к изучению условий и факторов становления виктимного поведения в юношеском возрасте; предложены рекомендации в плане направлений и мер профилактики виктимного поведения и предупреждения виктимизации представителей данной возрастной группы.

Ключевые слова: виктимология, жертва, виктимность, виктимное поведение, виктимизация, факторы виктимизации молодежи.

The paper presents the results of a theoretical analysis of the investigation of the problem of victimization of today's youth. Some approaches to the treatment of the fundamental categories of victimization, the study of the conditions and factors of becoming victim behavior in adolescence; provide recommendations in terms of trends and prevention victim behavior and prevent victimization of members of this age group.

Keywords: victimology, victim, victimization, victim behavior, victimization, the factors of victimization of youth.

Актуальність дослідження проблеми. Сучасним людям, особливо молодим, доводиться жити у досить складних умовах, часто небезпечних щодо ризику стати жертвами всіляких негативних соціальних явищ. Серед них расові й міжетнічні конфлікти, масові стихійні міграції населення, заручництво, техногенні катастрофи, фінансові піраміди та багато інших реалій нашого часу. Необхідно зауважити, що на даний час відзначається тенденція до зростання кількості віктимогенних ситуацій і все більшої небезпечності їх змісту. У цьому зв'язку особливу тривогу викликає проблема підвищення рівня віктимізації сучасної молоді, як однієї з найбільш віктимогенно уразливих категорій населення через вік, специфічні особливості гендерної самоідентифікації, вади виховання, недостатній життєвий досвід тощо. Тож дослідження причин та факторів, особливостей проявів та шляхів попередження віктимізації сучасних молодих людей стають все більш актуальними.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, вимагають обов'язкового перегляду та оновлення наукових підходів до вивчення найбільш актуальних соціальних проблем. Однією з таких є проблема попередження віктимізації сучасних молодих людей, для ефективного розв'язання якої необхідними є дослідження умов формування віктимності й становлення віктимної поведінки особистості, а

також вивчення складових комплексу віктимоутворюючих чинників. Традиційно, проведенню емпіричних досліджень має передувати теоретичний аналіз результатів вже існуючих досліджень та публікацій з метою оцінки ступеня дослідженості проблеми, що і стало метою даної статті. Результати такого аналізу дозволять використати вже існуючі достовірні знання про психологічні закономірності та механізми віктимізації молоді, виявити недостатньо досліджені аспекти цієї проблеми, віднайти перспективні напрями майбутніх віктимологічних досліджень.

Аналіз існуючих віктимологічних досліджень і останніх публікацій. Друга світова війна, яка забрала мільйони життів людей, стала "відправною точкою" для розвитку нового наукового напрямку – віктимології. Вперше офіційним предметом наукового пошуку багатьох вчених стала проблема жертви (Г. Гентінг (1948), Б. Мендельсон (1947), А. Бахрах (1956), Б. Холист (1956), Г. Шульц (1956), М. Вольфганг (1958) та ін.). У вітчизняній науці даний напрям починає розвиватися лише у 80-ті роки минулого сторіччя і пов'язаний з іменами таких відомих вчених, як В.І. Полубинський, Д.В. Рівман, Л.В. Франк.

Отже, віктимологічна проблематика досліджується зарубіжними та вітчизняними вченими вже понад півсторіччя, водночас, аналіз розвитку вчення про жертву показав відсутність єдності у теоретичних підходах до вивчення і трактування основних віктимологічних категорій, таких як жертва, віктимність, віктимна поведінка, віктимізація. На наш погляд, це пов'язане, зокрема, з тим, що питання віктимології переважно вивчаються в рамках кримінології, де застосовується кримінологічний підхід до вивчення жертви – постраждалого. Водночас, віктимологія вивчає жертв – конкретних особистостей із притаманними їм індивідуально-психологічними властивостями, а також віктимну поведінку – як зовнішні прояви віктимності. Тож віктимологія має застосовувати, передусім, психологічний підхід у вивченні жертв, що також зумовлює необхідність аналізу та перегляду існуючих теоретичних підходів до вивчення проблем віктимізації людей.

Так, з позицій вчених-кримінологів, "жертвою" є людина, яка зазнала фізичних, моральних або майнових збитків від злочину, незалежно від того, чи була вона визнана постраждалою у встановленому законом порядку, або оцінює себе такою суб'єктивно [1]. На думку В.Є. Христенко, "жертва" – це людина (сторона взаємодії), яка втратила значущі для неї цінності внаслідок впливу на неї з боку іншої людини (сторони взаємодії). В якості сторони взаємодії можуть виступати: окрема людина, група людей, соціальний шар, клас, держава, коаліція держав тощо [9]. Разом із тим, на сьогодні вже започатковані віктимологічні дослідження в межах соціальної і вікової психології, педагогі-

ки, терології, девіантології, клінічної психології та ін., що, на наш погляд, є виправданим і перспективним. Зокрема, А.В. Мудрик [5] наголошує на термінах "жертва соціалізації", М.А. Одинцова [6] вивчає віктимогенні ознаки осіб різної національності тощо.

Німецький вчений Г. Шнайдер [10] відзначає, що не існує "природжених жертв", або "жертв від природи". Все залежить від набутих людиною в процесі життя фізичних, психічних та соціальних рис. Саме вони (недоліки або чесноти) можуть зробити людину схильною до статусу "жертви". Болгарський вчений Б. Станков також відзначає роль конкретної життєвої ситуації в розвитку протиправних дій, необхідність вивчення конкретних психологічних рис поведінки жертви в контексті акта насильства [4].

Необхідно зауважити, що у кримінальній віктимології жертва розглядається не як пасивний об'єкт кримінальної ситуації, а як активний суб'єкт процесу кримінальної взаємодії, оскільки безперечною є її участь у формуванні протиправного наміру (мотивації) і реалізації злочинної поведінки. З психоаналітичної ж точки зору, схильність стати жертвою пояснюється, зокрема, наявністю несвідомого відчуття провини або сорому й бажання бути покараним, а також проекцією власних агресивних імпульсів на злочинця, що може призводити до його вимушеної агресивної реакції, і, таким чином, до опосередкованого задоволення цих імпульсів.

Немає єдиного підходу і до трактування поняття "віктимність". Одні вважають, що віктимність – це здатність людини ставати "мішенню" для злочинних посягань. Інші під віктимністю розуміють особистісну характеристику людини. Треті визначають віктимність як поведінкову характеристику особи. З погляду кримінологів, віктимність – особливий феномен, який підсилює вірогідність стати жертвою [7].

Н.Ф. Авраменко, В.А. Кашевський та інші вчені у своїх дослідженнях відзначають, що саме віктимність людини сприяє тому, що вона стає жертвою [1]. Л.В. Франк і В.І. Полубинський вважають, що постраждалими від злочину можуть стати індивіди, які взагалі не володіють ніякою потенційною віктимністю, через певні ситуативні обставини [8]. На загал, віктимізація, як процес перетворення на жертву, часто не пов'язується із реалізацією особистісної віктимності, за винятком випадків підвищеної здатності опинитися в ролі жертви, котра виявляється, наприклад, як неусвідомлювана тенденція при певних обставинах спровокувати злочинця і стати жертвою злочину.

Про нерівномірність розподілу ризику серед населення стати жертвою різних злочинів свідчать дослідження Д.В. Рівмана, В.І. Полубинського, В.А. Тулякова. Вони вказують на те, що, наприклад, постраждалими від дій шахраїв частіше за все стають люди жадібні й легковірні; жертвами насильницьких злочинів – особи, котрі знахо-

дяться в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Певні категорії громадян можуть постраждати через своє службове положення (співробітники міліції, вартові, інкасатори, касири) [7]. Результати цих та інших досліджень спонукали вчених до розробки різних класифікацій видів віктимності за різними критеріями.

Свого часу різними авторами було запропоновано вирізняти: особистісну, рольову та ситуативну віктимність; загальну та спеціальну віктимність. Необхідно підкреслити, що названі класифікації розроблені кілька десятиріч тому, в межах кримінології і стосовно дорослих жертв злочинів. Водночас, сучасні дослідження віктимності, зокрема, з позицій психологічної науки, і стосовно категорій жертв підлітково-юнацького віку, водночас у більш широкому змістовно-дослідницькому вимірі, сприяли визначенню нових видів віктимності, наприклад: вікова, статусна, гендерна, родинна (сімейна), фізична, іміджева віктимність та ін. [2].

Слід зазначити, що останнім часом істотно зросла кількість наукових публікацій, присвячених дослідженню соціально-психологічних чинників віктимності (О.Б. Бовть, І.В. Ващенко, К.В. Вішневецький, І.Н. Гурвіч, О.М. Джу́жа, В.І. Задорожний, Є.М. Мойсеєв та ін.), а в центрі уваги фахівців різних суміжних галузей науки знаходяться не лише морально-психологічні, а й соціальні та індивідуально-психологічні характеристики, що підвищують вірогідність стати постраждалим від різного роду злочинних посягань.

Д.В. Рівман вказує, що віктимність зумовлена існуванням у суспільстві злочинності. На його думку, у більшій чи меншій мірі віктимність властива кожній людині, а так званої "нульової" віктимності не існує [7].

Поряд з поняттям віктимність у науковій віктимологічній літературі використовується термін "віктимна поведінка", що буквально означає поведінку жертви. Це поняття зазвичай використовується для позначення неправильної, необережної, аморальної, провокуючої, сприяючої поведінки. Більшість вчених розглядає віктимну поведінку як сукупність властивостей людини, обумовлених комплексом соціальних, психологічних та біофізичних умов, котрі сприяють дезадаптивному стилю реагування суб'єкта, що веде до ушкоджень його фізичного або емоційно-психічного здоров'я [1].

На думку В.Є. Христенка, Д.В. Рівмана, В.С. Устинова та ін., поведінка жертви здійснює істотний вплив на мотивацію поведінки злочинця. Вона може як полегшити, так і погіршити наслідки. Оптимальна ж поведінка потенційної жертви може зробити неможливим злочинне посягання, звести його вірогідність до мінімуму, або сприяти уникненню серйозних негативних наслідків [9]. Водночас, моделі такої оптимальної поведінки вивчені недостатньо, хоч їх формування, на наш

погляд, необхідно починати якомога раніше – з дитячого, або, щонайменше, підліткового та юнацького віку.

Терміном "віктимізація" визначають процес перетворення особи на жертву злочину або постраждалого від якихось негативних обставин, а також результат цього процесу. Віктимізація виявляється як на одиничному, так і на масовому рівні, і характеризується якісними та кількісними показниками сукупності членів суспільства, постраждалих від злочинів і злочинності в цілому [4; 9]. За визначенням Д.В. Рівмана і В.С. Устинова [7] віктимізація – це процес придбання віктимності, іншою мовою – це процес і результат перетворення людини на жертву. Даний процес об'єднує в собі і динаміку (реалізацію віктимності) і статику (реалізовану віктимність). Проте, показники і характеристики реалізованої віктимності, а, тим більше, динаміка реалізації віктимності на сьогодні залишаються практично недослідженими, адже потребують ретельних лонгітюдних досліджень, зокрема, у контексті віктимної ситуації (злочину, конфлікту, нещасного випадку, стихійного лиха тощо). Отже, результати здійсненого нами теоретичного аналізу стану дослідженості проблем віктимізації свідчать про те, що цей напрям залишається практично недослідженим, як у кримінології, так і в межах інших наук. Разом із тим, саме цій напрям дослідження уявляється нам вельми актуальним і практично значущим, а питання пошуку шляхів та методів попередження цього небезпечного соціального явища є вкрай необхідними для розробки і впровадження ранніх профілактичних заходів.

Таким чином, на сьогодні можна констатувати відсутність у науковій літературі єдиного підходу до вивчення і трактування понять "жертва", "віктимність", "віктимна поведінка" і їх єдиних класифікацій. Це пов'язано як із складністю досліджуваних явищ, так і з розширенням предмету сучасних віктимологічних досліджень. На сьогоднішній день коло віктимологічних досліджень виходить за межі кримінології, кримінального права та юридичної психології. Об'єктом цих досліджень розглядають вже не лише жертв злочинів, а й постраждалих від соціальних конфліктів, нещасних випадків, стихійного лиха, катастроф тощо. Сучасна віктимологія здійснює "наскрізний" комплексний аналіз феномену жертви, спираючись на теоретичні уявлення і моделі, розроблені в різних галузях наукових знань (психології, педагогіки, конфліктології, девіантології, терології тощо). Унікальність сучасної віктимології полягає у її комплексному підході до вивчення різних аспектів поведінки жертви, серед яких найсуттєвішим ми вважаємо психологічний. Його основною метою є виявлення тих соціально-психологічних критеріїв, які допомогли б розпізнавати "потенційну жертву" задовго до того, як вона нею стане, що, у свою чергу, дало б можливість розробляти та впровад-

жувати превентивні заходи для дітей та молоді й знизити рівень віктимізації як небезпечного соціального явища. Водночас, слід підкреслити, що питання віктимології на сьогодні залишаються не до кінця розкриті навіть у кримінології. Психологічні аспекти віктимізації поведінки дітей, підлітків та молоді загалом можна назвати практично недослідженими. Тому для вивчення проблем віктимізації сучасної молоді вважаємо за доцільне у перспективі здійснювати дослідження, спрямовані на виявлення та аналіз факторів віктимізації осіб юнацького віку, з'ясування її соціально-психологічних чинників, використовуючи ті дані, які вже накопичені в кримінальній віктимології та інших галузях наукових знань.

Аналіз досліджень чинників віктимізації молоді. Юнацький вік є сенситивним для формування рис, котрі можуть виступати чинниками підвищення схильності до віктимної поведінки у цьому віці. Серед таких чинників: емоційна нестабільність особистості юнака, несформованість адекватного сприйняття світу і свого місця у ньому, нездатність контролювати і адекватно виражати свої переживання [3]. Крім того, значну роль у процесі формування віктимності відіграють неусвідомлювані бажання і потяги молодих людей, з якими вони спроможні впоратись менш ефективно, аніж доросла людина, зокрема, через вікові особливості [5].

Аналіз існуючих досліджень показав, що в студентському віці на тлі ускладнення життєдіяльності відбувається не лише кількісне розширення діапазону соціальних ("конвенціональних") ролей і інтересів, а й якісна їх зміна. Психічні новоутворення в цей період мають яскраво виражену вікову специфіку. Незважаючи на численні і часто різкі зміни, що відбуваються з індивідом у період дорослішання, розвиток особистості йде скоріше плавно, ніж скачками. Фактори, які впливають на розвиток особистості, вельми різноманітні: відносини між батьками, швидкість дозрівання, соціальне положення, референтна група [3]. Отже, сучасні дослідження проблем віктимізації молоді повинні передбачати комплексне вивчення широкого спектру соціально-психологічних чинників та передумов раннього формування віктимності і становлення віктимної поведінки.

Як свідчать матеріали останніх публікацій, віктимні хлопці та дівчата зазвичай ростуть в сім'ях, де батьки не залучені в їх діяльність і використовують жорсткі й небезпечні дисциплінарні дії. Одна з очевидних інтерпретацій цієї кореляції – руйнування нормальних процесів соціалізації внаслідок застосування неефективних батьківських практик [2; 3; 5]. Дискомфортне сімейне середовище сприяє не лише виникненню у дітей різних форм поведінкових розладів, у тому числі й становленню віктимної поведінки, а й і перенесенню поведінкових кліше, котрі формуються за таких сімейних обставин, в інші ситуації міжособистісного спілкування [5]. Це пояснюється тим, що первинне став-

лення до світу закладається у людини в ранньому дитинстві в батьківській системі, а першими об'єктами для ідентифікації є ті ж батьки, або дорослі, котрі їх замінюють.

Зміни у поведінці дитини найбільш яскраво виражені у підлітковому віці, який характеризується прагненням до самоствердження, саморозвитку, самовдосконалення; реалізація останніх часто пов'язана з виникненням внутрішньоособистісного конфлікту. Внутрішньоособистісний конфлікт як переживання, викликане зіткненням різних структур внутрішнього світу особистості, може призводити до зниження самооцінки, сумнівів, емоційної напруги, негативних емоцій, порушень адаптації, стресів, і, як наслідок, формування у підлітка відчуття жертви обставин [4].

В.О. Туляков вважає, що внутрішньоособистісні конфлікти мають віктимологічного значення лише тоді, коли переростають у життєві кризи і ведуть до віктимних форм поведінки. Так, нездатність дитини впоратись з екстремальною ситуацією, особистий досвід страху правопорушників, власної слабкості й безпорадності можуть кумулюватись, ховаючись від свідомості і виявляючись у змінах реакцій, стресах, емоційному ступорі, необрунтованих, неадекватних діях при потраплянні у схожу ситуацію. Уміння ж долати труднощі як самостійно, так і за допомогою суспільства, друзів і близьких веде до зміцнення особистості, її вдосконалення.

Невирішені внутрішньоособистісні конфлікти ведуть до формування різних типів віктимної поведінки, котрі що виражаються в комплексах жертви: а) комплексу уявної жертви (боязкість, панікерство, припущення про наявність постійних погроз і небезпеки з боку оточуючих); б) комплексу вдоволеної жертви (своїм ниттям і страхами притягує біду) [4].

Сфера відчуттів молодого людини, котра зростає і дорослішає, поступово збагачується новими переживаннями, наприклад, з'являється відчуття любові. У студентстві стає актуальним пошук супутників життя і однодумців, зростає потреба в співпраці з людьми, зміцнюються зв'язки зі своєю соціальною групою, виникає відчуття інтимності у взаємодії з деякими людьми. Характерною межею вікового періоду студентства є самовизначення – як особистісне, так і професійне. Вибір професії упорядковує і приводить в систему супідрядності всі різноманітні мотиваційні тенденції в юнацтві, які походять як від безпосередніх інтересів особистості, так і від інших мотивів, які породжуються умовами соціально-професійного вибору. Як вважають окремі вчені, віктимізація у різних студентів виявляється по-різному, але завжди пов'язана з особистістю, її властивостями і умовами формування [3].

Розглядаючи психологічні властивості віктимної особистості в юнацькому віці, які є детермінантами реалізації форм віктимної поведінки, можна говорити про існування психологічно обумовлених крим-

іногенних детермінантах цієї поведінки. Тобто існують індивіди, психологічна конституція яких значно підвищує ризик можливої віктимізації. Поєднання агресивності, тривожності й навіюваності може утворювати складну якість особистості і розглядатися як суб'єктивні, криміногенні детермінанти віктимної поведінки, оскільки вони істотно перешкоджають індивідові здатність контролювати свою поведінку [3; 5].

Ще одною соціально-психологічною детермінантою віктимної поведінки, котра впливає на формування віктимності в юнацькому віці, є схильність до навіюваності. Навіювання розглядається як механізм психологічного впливу на особистість, внаслідок якого суб'єкт засвоює зовнішні для нього спонукання, оцінки, форми поведінки. Головні ознаки стану навіювання, за В.М. Бехтеревим, – некритичність суб'єкта; неможливість довільної корекції вселеного змісту. Проте істотною межею навіюваності, з огляду її впливу на віктимність, є нездатність в юнацькому віці критично й адекватно оцінювати ситуацію, при цьому молода людина може отримати травму, не зважаючи на те, що її можна було уникнути [4].

На загал, емоційна нестабільність сучасної молоді, несформованість адекватної Я-концепції і самооцінки, нездатність до самоконтролю призводять до формування комплексу соціально-психологічних детермінант, які підвищують схильність до віктимної поведінки в юнацькому віці: агресія, як захисна реакція і невміння виражати свої відчуття; особистісна тривожність, як вираз емоційної нестабільності і відчуття самоти й незахищеності; навіюваність, як спосіб захисту від можливого агресора шляхом його ідеалізації, ідентифікації з ним з метою зниження рівня тривоги.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що проблема становлення віктимної поведінки хвилює не одне покоління вітчизняних та зарубіжних вчених-дослідників. Про це свідчить наявність у науковій літературі значної кількості ідей, поглядів, підходів та теорій, присвячених дослідженням віктимності й віктимної поведінки. Водночас, великий діапазон підходів до вивчення природи віктимності та чинників становлення віктимної поведінки створює певні утруднення в їх систематизації. Ще більш складними є дослідження та систематизація чинників віктимізації, як процесу і як результату реалізації віктимності людини, зокрема юнацького віку.

Надзвичайна складність і постійно зростаюча актуальність даної проблеми розподілила вчених, які розглядають у своїх дослідженнях різні аспекти віктимізації, її генезису і шляхів профілактики, на декілька напрямів і психологічних шкіл. При цьому різні дослідники по-різному підходять до визначення і класифікацій провідних чинників віктимізації.

Так, екологи та демографи в якості сучасних домінуючих чинників віктимізації виділяють: забруднення навколишнього середовища, і, як наслідок, збільшення кількості опадів, паводків, зсувів, цунамій

тощо. Інші вчені наголошують на зниженні адаптації людей до швидкоплинних умов життя, психологічних стресах. Також до факторів віктимізації відносять чинники соціалізації особистості, які, у свою чергу, можна розділити на: мікрочинники – сім'я, групи однолітків і субкультура, мікросоціум, релігійні організації; мезофактори – етнокультурні умови, регіональні умови, засоби масової комунікації; макрофактори – космос, планета, світ, країна, суспільство, держава тощо [4]. Згідно психоаналітичної концепції, можна виділити такі чинники, як: природжені передумови; психологічні травми, отримані в ранньому дитинстві (частіше вони є витісненими); поведінкові паттерни батьків; соціальне оточення; зміст діяльності; внутрішню позицію людини тощо [4]. Зауважимо, що перелічені чинники можна розглядати лише як загально визначені щодо багатьох негативних соціальних явищ, проте з'ясування причин віктимізації представників сучасної молоді, на наш погляд, потребує ретельних віктимологічних досліджень, які б охоплювали максимальний комплекс соціальних, екологічних, демографічних, економічних, політичних, правових, соціально-педагогічних, соціально-психологічних та індивідуально-психологічних чинників, які змалечку впливають на формування віктимності та становлення віктимної поведінки.

Вважаємо, що більш детальний аналіз та емпіричні дослідження сукупності віктимогенних властивостей молоді, психологічних чинників становлення їх віктимної поведінки у перспективі дозволили б не лише визначити наявні чи потенційні види віктимності конкретних осіб (а, отже, і причини їх віктимізації), а й диференційовано виявляти шляхи профілактики їх віктимної поведінки. Для суспільства, для держави в цілому, пріоритетного значення повинні мати заходи первинної профілактики і попередження віктимізації студентської молоді, серед яких важливу роль повинна відігравати психопрофілактична робота, котра б включала: ранню психологічну діагностику віктимогенних якостей і властивостей особистості молодих людей; раннє виявлення в них стійких психоемоційних станів, котрі детермінують становлення та закріплення різних форм їх віктимної поведінки; раннє виявлення видів віктимності, формування яких найімовірніше у кожного конкретного юнака, з метою їх попередження; індивідуальну та групову психологічну корекцію віктимогенних ознак особистості; психологічну корекцію стереотипів самосприйняття, самооцінки, шаблонів жертвовної поведінки молоді і формування моделей безпечної поведінки; формування і закріплення в юнаків та дівчат в рамках соціально-психологічних тренінгів оптимальних комунікативних навичок, прийомів безконфліктної конструктивної взаємодії з потенційними завдавачами шкоди, навичок адекватної оцінки і прогнозування віктимогенних ситуацій; просвітницьку роботу.

Висновки. Складні умови життя сучасних людей часто є віктимогенно небезпечними. Особливу тривогу викликає проблема підвищення рівня віктимізації сучасної молоді, як однієї з найбільш віктимогенно уразливих категорій населення, що зумовлює актуальність відповідних досліджень.

Оновлення наукових підходів до вивчення проблеми віктимізації сучасної молоді неможливе без попереднього аналізу стану дослідженості цієї проблематики. Встановлено, що віктимологічна проблематика досліджується зарубіжними та вітчизняними вченими вже понад півсторіччя, водночас аналіз розвитку вчення про жертву свідчить про відсутність єдності підходів до вивчення і трактування основних віктимологічних категорій. Однією з причин цього є домінування досліджень в галузі кримінальної віктимології, проте сьогодні констатується тенденція до розширення предмету віктимології та спектру наукових напрямів, що здійснюють його вивчення.

Надзвичайна складність вивчення феномену віктимізації, як тривального процесу, зумовлює її вкрай недостатню дослідженість, зокрема стосовно представників сучасної молоді. Існують результати окремих досліджень та теоретичних обґрунтувань щодо генезису та чинників віктимізації молоді, проте вони є розрізненими, не систематизованими, іноді суперечливими.

Серед детермінант формування віктимності й віктимної поведінки молоді виокремлюють: зумовлені віком поведінкові відхилення, емоційну лабільність, не сформованість самооцінки та функцій самоконтролю, наявність внутрішньо особистісних конфліктів, характер взаємин з оточуючими, вплив навчання та навіювання, комплекси жертви тощо.

Виявлених відомостей також недостатньо для окреслення цілісної картини детермінації віктимності представників сучасної молоді. Вважаємо, що більш детальний аналіз та відповідні емпіричні дослідження у перспективі дозволили б виявляти напрями та дієві заходи попередження віктимізації сучасної молоді зокрема і населення країни на загал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко Н.Ф. Криминология / Н.Ф. Авраменко. – Мн. : БГУ, 2009. – 103 с.
2. Бовть О.Б. До питання дослідження морально-правових аспектів віктимної поведінки молоді / О.Б. Бовть // Молодіжна політика: проблеми та перспективи : зб. наук. праць / [наук. ред. С.А. Щудло]. – Дрогобич : Ред.-вид. відділ Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка, 2010. – С. 388-394.
3. Кулагина И.Ю. Возрастная психология / И.Ю. Кулагина. – М. : Сфера, 2004. – 464 с.

4. Малкина-Пых И.Г. Психология поведения жертвы / И.Г. Малкина-Пых. – М. : Эксмо, 2006. – 1008 с.
5. Мудрик А.В. Социализация человека : [уч. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / А.В. Мудрик. – М. : Издат. центр "Академия", 2004. – 304 с.
6. Одинцова М.А. Субъективные и объективные факторы виктимизации россиян и белорусов / М.А. Одинцова // Психологические исследования. – 2012. – № 1(21). – С. 5-7.
7. Ривман Д.В. Виктимология / Д.В. Ривман, В.С. Устинов. – СПб. : Юридический центр "Пресс", 2004. – 332 с.
8. Франк В.Л. Виктимология и виктимность / Л.В. Франк. – Душанбе : Таджикский гос. ун-т им. В.И. Ленина, 1972. – 113 с.
9. Христенко В.Е. Психология жертвы / В.Е. Христенко. – Х. : Консум, 2005. – 256 с.
10. Шнайдер Г.Й. Криминология / Г.Й. Шнайдер. – М. : Щит, 1994. – 376 с.

УДК: 159.93-057.875+378.015.3

ПСИХІЧНА ДЕПРИВАЦІЯ – ПОРУШЕННЯ НОРМАЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЮДСЬКОЇ ПСИХІКИ

Терлецька Ю.М.

Здійснено науковий аналіз підходів до визначення сутності й змісту психічної депривації як самостійного явища. Доведено, що психічна депривація людини не є її психічним станом, а відображає факт недорозвитення або несформованість чи руйнування певних параметрів складових психіки людини, або часткову чи повну їхню відсутність у ній, що перешкоджає її нормальному функціонуванню.

Ключові слова: депривація, психічна депривація, психічний стан, складові психіки людини, параметри складових психіки людини.

Осуществлен научный анализ подходов к определению сущности и содержания психической депривации как самостоятельного явления. Доказано, что психическая депривация человека не является его психическим состоянием, а отражает факт или недоразвития, или несформированности, или разрушения некоторых параметров составляющих психики человека, частичное или полное их отсутствие в ней, что препятствует ее нормальному функционированию.

Ключевые слова: депривация, психическая депривация, психическое состояние, составляющие психики человека, параметры составляющих психики человека.

The scientific analysis of the ideas concerning the definitions of the essence and the contents of the psychic deprivation as a definite phenomenon is done. It